

Carmen FENECHIU
(Universitatea „Babeș-Bolyai”,
Cluj-Napoca) | **Țesând o biografie:
Suetonius, *Divus Iulius***

Abstract: (Weaving a Biography: Suetonius' *Divus Iulius*) When reading Julius Caesar's biography written by Suetonius, one is struck by the multitude of voices merged by the author in his effort to create a detailed and multifaceted portrait of the dictator. The paper's aim is to analyze how these disparate voices were interwoven by Suetonius to create a cogent and close-knit narrative. A lexical and grammatical study of some of these instances will reveal how the views, accounts, and comments of others - be they friends or (and) foes of Caesar, undetermined and unnamed contemporaries, other authors - were intertwined, connected, and inserted, by means of reported speech, into this complex biographical tapestry. The morphological means (primarily nouns and verbs) will be taken into consideration, but the attention will be mainly focused on the syntactic mechanisms (with the accusative and infinitive construction playing an important role) by which these diverse threads are harmoniously woven into the narrative by Suetonius.

Keywords: *Suetonius, Divus Iulius, reported speech, syntax.*

Rezumat: Citind biografia lui Iulius Caesar scrisă de Suetonius, suntem surprinși de multitudinea de voci ce au fost îmbinate de autor în efortul său de a crea un portret detaliat și multifacțat al dictatorului. Scopul lucrării este de a analiza modul în care aceste voci disparate au fost împletite de Suetonius pentru a crea o narațiune convingătoare și strâns încheată. O cercetare lexicală și gramaticală a unora dintre aceste situații va dezvălui modalitățile prin care părerile, explicațiile și comentariile altora - fie ei prieteni sau (și) dușmani ai lui Cezar, contemporani nenumiți și nedeterminați, alți autori - au fost întrețesute, conectate și încorporate, cu ajutorul discursului raportat, în această complexă tapiserie biografică. În ceea ce privește analiza gramaticală, vor fi luate în considerare și mijloacele morfologice (în principal, substantivele și verbele), dar atenția se va concentra mai ales asupra mecanismelor sintactice (între care un rol important este jucat de construcția acuzativ cu infinitiv) prin care aceste fire diverse sunt armonios țesute în narațiune de Suetonius.

Cuvinte-cheie: *Suetonius, Divus Iulius, discurs raportat, sintaxă.*

Considerații preliminare

Pentru a aprecia pe deplin importanța *Vieților celor doisprezece Cezari* și a evalua corect metoda biografică suetoniană încheată în structura textului, inclusiv împletirea vocilor disparate pentru a realiza portretul Cezarilor, ar fi de interes să putem răspunde mai întâi la o seamă de întrebări precum: ce, de ce, cum și pentru cine scrie Suetonius. Din păcate, o mare parte din aceste întrebări nu-și pot afla un răspuns direct și univoc pentru că prima parte a lucrării sale, care putea oferi aceste lămuriri, s-a

pierdut. În vederea găsirii anumitor clarificări privind întrebările ce, de ce și pentru cine scrie Suetonius, poate că nu ar fi inutil însă, printr-o punere în relație, să ne raportăm la un autor anterior și să ne referim la informațiile oferite de Cornelius Nepos, ale cărui biografii aparțin secolului I î.e.n.; astfel, în prefața sa la *Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium*, Nepos declară chiar de la început:

Praefatio 1: Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, cum relatum legent quis musicam docuerit Epaminondam, aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode scienterque tibiis canere.¹

Autorul latin este, așadar, de părere că unii dintre cititori vor considera acest tip de scriere neînsemnat și nu destul de potrivit persoanelor bărbaților măreți, deoarece vor citi relatat cine l-a învățat muzica pe Epaminondas sau amintit printre calitățile acestuia faptul că dansa bine și cânta cu pricepere la fluier. Care este însă acest *genus scripturae leve et non satis dignum* ne lămurește chiar Nepos în viața lui Pelopidas, de unde reiese că intenționează să scrie biografie, nu istorie, și că se adresează publicului larg, nu celor erudiți:

XVI.1. Pelopidas Thebanus, magis historicis quam vulgo notus. Cuius de virtutibus dubito quem ad modum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, ne non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere; sin tantum modo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus dilucide appareat quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potuero, et medebor cum satietati tum ignorantiae lectorum.

„XVI.1. Tebanul Pelopidas este cunoscut mai degrabă istoricilor decât publicului larg. Nu știu în ce fel să prezint calitățile acestuia, fiindcă mă tem să nu par că scriu istorie mai degrabă decât că povestesc viața acestuia, dacă voi începe să desfășor faptele lui; dacă însă voi trata pe scurt doar lucrurile principale, mă tem ca nu cumva celor mai puțin pricepuți în literatura greacă să nu le apară mai puțin clar cât de mare a fost acel bărbat. Voi preîntâmpina, cât voi putea, ambele dificultăți și voi remedia atât plictiseala, cât și neștiința cititorilor.”²

Precum Cornelius Nepos, Suetonius își propune, în secolul al II-lea e.n., nu să scrie istoria Romei de la Caesar la Domitianus, ci să ofere biografiile figurilor celor mai importante din punct de vedere politic și social, înfățișând cititorilor lucrării sale, *De vita Caesarum*, portretele lui Iulius Caesar și ale primilor unsprezece împărați.

¹ Citatele din opera lui Cornelius Nepos urmează ediția Loeb: Cornelius Nepos, *On Great Generals. On Historians*. (Cornelius Nepos 1929).

² Traducerile ne aparțin.

Fără a neglija diferențele¹ între cei doi autori, se cuvine precizat că Suetonius este urmașul lui Nepos nu doar în ceea ce privește genul literar abordat, ci și în ceea ce privește metoda de redactare a biografiilor sale, după cum se va vedea în cele ce urmează. Astfel, privitor la întrebarea cum scrie, Suetonius însuși ne este de ajutor oferind răspunsuri privind maniera de construcție a biografiilor sale, precum în portretul dedicat lui Augustus, unde apare foarte cunoscută și analizată² frază din *Divus Augustus* IX. *Proposita vitae eius velut summa, partes singillatim neque per tempora sed per species exsequar, quo distinctius demonstrari cognoscique possint.*³ „IX. După ce am prezentat un fel de sumar al vieții sale, voi urmări separat părțile vieții sale, dar nu cronologic, ci pe categorii, ca să poată fi mai precis descrise și făcute cunoscute.”

Cu referire la această particularitate a metodei biografului de a prezenta faptele Cezarilor *per species* („pe categorii”), G. B. Townend constată că procedeul nu este o inovație a autorului *Vieților celor doisprezece Cezari*, citând scriitori anteriori care folosesc astfel de *divisiones* în lucrările lor. Printre aceștia apare menționat și Nepos, al cărui capitol dedicat lui Epaminondas prefigurează modelul suetonian⁴. După cum se poate vedea de mai jos, paragraful 1.4. din viața lui Epaminondas lasă să se întrevadă o manieră similară de construcție a textului biografic cu cea formulată de Suetonius în fragmentul XLIV.4 din capitolul dedicat lui Iulius Caesar:

Nepos XV.1.4. Qua re dicemus primum de genere eius, deinde, quibus disciplinis et a quibus sit eruditus; tum de moribus ingeniiue facultatibus et si qua alia memoria digna erunt, postremo de rebus gestis, quae a plurimis animi anteponuntur virtutibus.

„XV.1.4. De aceea voi vorbi mai întâi de neamul său, apoi în ce științe și de cine a fost educat, după aceea de moravurile sale și de calitățile inteligenței sale și de altele

¹ În privința relațiilor lui Suetonius cu biografii anteriori, Eugen Cizek notează: « Chez Nepos et chez d'autres biographes Suétone allait apprendre certains procédés du genre et même quelque données précises sur les personnages – notamment sur ceux qui l'intéressaient pour le *De viris illustribus* – mais, d'une part, son ton est plus impersonnel et plus dépouillé et, de l'autre, son idéologie esthétique et politique ainsi que sa philosophie en se trouvaient nulle part chez ses prédécesseurs. » (Cizek 1977, 28).

² A se vedea, de exemplu, constatările lui Eugen Cizek: « Donc, dans cette phrase, (...) Suétone proclame nettement la priorité du caractère, considéré à la fois en tant que principe d'analyse et matière de la vie. L'existence déroulée *per tempora* ne serait que la manifestation extérieure et synthétique, pour ne pas dire « synthétisante », de ce caractère. Il convient, par conséquent, de le présenter amplement et *per species* ; tandis que l'existence chronologique tout court sera raconté sommairement. » (Cizek 1977, 50).

³ Fragmentele suetoniene citate în cadrul acestui articol respectă textul volumului Loeb, Suetonius, *Lives of the Caesars* (Suetonius 1913), dar a fost utilizată și reeditarea din 2003 a ediției lui Maximilian Ihm, publicată inițial în 1907, la editura Teubner (Suetonius 2003). Au fost, de asemenea, consultate și câteva traduceri în română (Suetonius 1998) și în engleză (Suetonius 2000, Suetonius 2007).

⁴ “This is in effect a device of rhetoric, called in Latin *partitio* or *divisio*, introduced to Roman oratory by Cicero's older contemporary Hortensius (...). Cicero himself certainly employed such *divisiones* in the interests of clarity, and they are to be found in almost all Latin prose writers, and even some poets. In biography, they occur in the earliest extant Greek examples, as in Xenophon's *Cyropedia* (I.1.6) and Isocrates' *Evagoras* (22); and there are a few examples in Cornelius Nepos, particularly in *Epaminondas* (1.4), the *Life* which most closely approximates to the Suetonian pattern.” (Townend 1967, 85)

dacă vor fi demne de amintit; în cele din urmă voi vorbi despre faptele sale, care sunt puse de mulți mai presus decât calitățile minții sale.”

Suetonius, *Divus Iulius*, XLIV.4. Talia agentem atque meditantem mors praevenit. De qua prius quam dicam, ea quae ad formam et habitum et cultum et mores, nec minus quae ad civilia et bellica eius studia pertineant, non alienum erit summatim exponere.

„XLIV.4. Moartea l-a împiedicat pe cel care făcea și plănuia astfel de lucruri. Înainte să vorbesc însă de această moarte, nu va fi nepotrivit să prezint pe scurt cele care se referă la aspectul său fizic, la ținuta, la felul de viață și la moravurile sale, precum și cele care țin de întreprinderile sale civile și militare.”

După cum rezultă din pasajul citat anterior, această particularitate a lui Suetonius de a integra în portretele sale două tipuri de descriere, cronologică și tipologică, este manifestă și în cadrul biografiei pe care am selectat-o ca bază a investigației noastre. Astfel, *divisio* din XLIV.4 întrerupe formal narațiunea cronologică în *Divus Iulius* și introduce relatarea *per species* a vieții dictatorului din următoarele capitole. După această intercalare, narațiunea cronologică se reia la capitolul LXXX, cu relatarea conspirației care duce la uciderea lui Caesar, și ține până la sfârșit. De fapt, tot de prezentarea vieții pe categorii țin și câteva dintre capitolele anterioare, chiar dacă nu sunt demarcate formal, după cum notează G. B. Townend: “Less clearly set out, but still on the same sort of plan, are the preceding sections, which have no introductory *divisio*, on triumphs (37), benefactions to troops (38), games (39), civil reforms (40-42) and public works (44.1-3).” (Townend 1982, XI).

O altă caracteristică formală a biografiei suetoniene este folosirea consecventă a verbelor la persoana a III-a datorită focalizării discursului asupra subiectului biografiei. O notă discordantă în acest sens este constituită, după cum remarcă și Tristan Power, de biografia dedicată lui Iulius Caesar și tocmai de aceea aleasă ca semnificativă pentru cercetarea noastră ce vizează utilizarea vocilor altor personaje în portretizarea Cezarilor:

“In Suetonius, practically all the action and discussion of a *Life* is controlled by the biography’s subject: it is he alone who is the focus of almost every detail and category, and who almost always commands the verb of the sentence, with contextual events and other persons or details relegated to direct objects, participles, and other clauses. (...) Suetonius maintains focus on the action of his subject so consistently through the third person that he does not even need to repeat the subject’s name; only in the *Divine Julius*, which by necessity contains several other characters, does Suetonius frequently call him ‘Caesar’.” (Power 2014, 4-5).

Excepția constituită de *Divus Iulius* în cadrul celorlalte vieți în ceea ce privește maniera de construcție este relevată și de G. B. Townend, care notează faptul că numărul mare de personaje menționate în viața lui Caesar impune ca numele

dictatorului să fie specificat de trei ori mai des decât cel al lui Augustus sau Caligula, care sunt mereu focusul narațiunii în biografiile dedicate lor.¹

O ultimă caracteristică a metodei biografice suetoniene deosebit de relevantă în cadrul acestui studiu este materialul divers și bogat adunat, selectat și prezentat de autor în preocuparea sa de a surprinde cât mai multe fațete ale figurii centrale, de a oferi un portret cât mai complet și complex al personajului în jurul căruia se concentrează expunerea biografică. Ordonarea și integrarea în narațiune a acestor surse variate se face cu ajutorul discursul raportat, fiind incluse în relatare afirmațiile, acuzațiile, ironiile unor prieteni sau dușmani ai lui Caesar, pasaje din diferiți autori contemporani cu dictatorul, informații provenind din lucrări literare, istorice, discursuri, documente oficiale, versuri, zvonuri, păreri, bănuieli. După cum demonstrează Jacques Gascou, spre deosebire de istorici însă, care prelucrează și transformă aceste citate adaptându-le propriului lor stil și înglobându-le de manieră unitară stilistic în text, cum face, de exemplu, Tacitus, contemporanul lui Suetonius, biograful privilegiază adesea fidelitatea față de sursă în fața considerentelor de ordin stilistic, prin introducerea acestor citate cu valoare documentară oferind cititorilor impresia de adevăr și autenticitate a relatării:

« Ainsi, il est au total indéniable que Suétone possède, à un degré inconnu par ailleurs chez des historiens ou des biographes anciens, le sens de la citation littérale et qu'on peut le plus souvent lui faire confiance quand il reproduit au style direct des passages de discours, de documents officiels, de lettres, d'ouvrages littéraires, ou des vers anonymes ou non. Il ne sacrifie jamais l'exactitude à la recherche d'un effet artistique et ne craint pas les disparates stylistiques qu'entraînent les citations authentiques. Il les introduit pour leur valeur documentaire, qu'il s'agisse de démontrer la réalité d'un fait historique, de suggérer un trait de la personnalité d'un César, de faire connaître un jugement sur un ouvrage, d'établir la validité d'une affirmation quelconque. Elles ont, pour ainsi dire, une valeur « scientifique ». Mais en même temps, elles jouent un rôle important dans l'intérêt que nous prenons à la lecture de Suétone : elles nous donnent un sentiment intense de vérité, d'authenticité et de fidélité au réel. » (Gascou 1984, 566).

Țesând vocilor altora în biografia dedicată lui Iulius Caesar

Pentru a identifica maniera în care vocile disparate ale altor personaje au fost țesute de Suetonius într-o narațiune coerentă și convingătoare în efortul său de a crea un portret detaliat și complex al dictatorului au fost selectate și vor fi analizate în cele ce urmează câteva pasaje considerate mai reprezentative din biografia dedicată

¹ "This concentration of attention on Caesar himself means that important events primarily concerning others are totally omitted (...). Although Cicero and P. Clodius are mentioned often enough, their political importance in Caesar's career is hardly touched on. For all this, the relatively large number of people mentioned in this Life, compared with others, is indicated by the fact that Suetonius finds it necessary to refer to Caesar by name once to every page and a half (in the Teubner text) — three times as often as Augustus or Caligula, who are named only once to every four and a half pages in their Lives, in which they occupy the stage more continually." (Townend 1982, XII).

acestui. Examinarea procedeelelor sintactice prin care scriitorul latin introduce și împletește aceste voci în *Divus Iulius* se va face prin focalizarea asupra situațiilor de discurs raportat, un tip de discurs ce „presupune relaționarea a două discursuri, dintre care unul creează un spațiu enunțativ particular, iar celălalt este pus la distanță și atribuit unei alte surse, într-un mod univoc sau echivoc.” (Laurence Rosier apud Bălășoiu 2004, 100). Referitor la punerea în raport a celor două discursuri, cercetătorul român aduce următoarele precizări:

„Enunțarea presupune simultan o spunere și niște spuse. Spusele, materializarea unei anumite enunțări, formează *discursul citat*. O altă enunțare înscrie acest discurs (prezentându-l ca pe un rezultat al unei enunțări trecute) într-o secvență complexă; această a doua enunțare constituie *discursul care citează*. Din momentul în care există această relație, între *discursul care citează* (C) și *discursul citat* (c), suntem în prezența discursului raportat (DR).” (Bălășoiu 2004, 100).

Pentru a include în narațiune vocile altora privitoare la Caesar, Suetonius privilegiază discursul indirect (*oratio obliqua*), fiind însă atestate și ocurențe de discurs direct (*oratio recta*). Atenția noastră se va concentra asupra acestor două tipuri principale de discurs raportat, cel direct și cel indirect, care au mărci proprii și sunt univoc identificabile în text¹, în timp ce formele echivoce² ale discursului raportat, discursul direct liber și cel indirect liber, care au independență sintactică și nu sunt inserate în discurs, nu vor fi examinate. Trebuie precizat că, deși unii specialiști sunt de părere că prezența unui verb de tip „a spune” este marca univocă a celor două tipuri principale de discurs raportat, în cadrul prezentei cercetări vom considera că atât *oratio recta*, cât și *oratio obliqua* pot depinde și de alte categorii de verbe, de exemplu, *verba putandi*: *opinari*, *putare*, *susplicari*, sau chiar de substantive care aparțin acestor familii de cuvinte, precum *opinio*, *suspicio* sau *fama*. Se cuvinte, de asemenea, reamintit faptul că, în timp ce discursul direct se află în dependență semantică, față de unul dintre aceste

¹ « Parmi les nombreux phénomènes relevant donc de l'hétérogénéité énonciative, on isole traditionnellement sous l'étiquette de « discours rapporté » le discours direct (DD : exemple 1) et le discours indirect (DI : exemple 2).

(1) *Dicis* : « *Propero, fac si facis !* » (Mart. I, 46, 1) « Tu me dis : “Presse-toi, achève ton affaire !” »

(2) *Dicis amore tui bellas ardere puellas*. (Mart. II, 87, 1) « Tu dis que les jolies filles brûlent d'amour pour toi. »

Tous deux représentent explicitement le contenu d'une autre énonciation : ce discours cité est enchâssé dans le discours citant au moyen d'un verbe de dire (ici, *dicis* dans les deux cas) dont il dépend syntaxiquement. Cette présence du verbe de dire constitue une marque linguistique univoque de la présence du discours rapporté. » (Charles, Fleck, Sznajder 2020 : 34).

² « Le caractère libre du discours direct libre et du discours indirect libre se manifeste par leur indépendance syntaxique : ils ne viennent pas compléter un verbe de dire. Pas d'enchâssement du discours cité dans ce cas et pas de marque linguistique de sa présence. (...) Discours direct libre et discours indirect libre ne sont en effet pas des formes univoques de discours rapporté, du fait qu'ils ne comportent pas cette marque explicite que constitue la présence du verbe de dire. Ils se distinguent donc aussi du discours direct et du discours indirect en ce qu'ils sont des formes interprétatives de discours rapporté. » (Charles, Fleck, Sznajder 2020, 35-36).

verbe sau substantive, discursul indirect este subordonat sintactic verbului sau substantivului care îl introduce, astfel încât propozițiile care ar fi fost principale în stilul direct se modifică în urma acestei subordonări, a acestei treceri în vorbire indirectă și devin, în dependență de tipul de propoziție principală căruia îi corespund, construcții infinitivale (acuzativ cu infinitiv), dar și propoziții cu predicatul la modul conjunctiv, conectate sau nu printr-o conjuncție (*ut, ne*).

Pentru a insera discursul indirect Suetonius folosește cel mai adesea un *verbum declarandi* căruia i se subordonează o construcție infinitivală, după cum se va vedea din exemplele de mai jos, mai rar fiind subordonate propoziții cu predicatul la conjunctiv. O atestare a celui de-al doilea tip de structură sintactică este oferită de paragraful I.3, unde discursul citat, care transmite indirect cuvintele lui Sulla, se prezintă sub forma a două completeive cu predicatul la conjunctiv, fără conjuncție (*vincerent ac sibi haberent*); cele două propoziții conjunctivale, cu funcție de complement direct, sunt subordonate verbului ce introduce *oratio obliqua*, *proclamasse*; acest infinitiv este predicatul acuzativului cu infinitiv (*Sullam... proclamasse*), care construcție funcționează însă la nivelul discursului citant ca subiect al lui *satis constat*:

I.3. Satis constat Sullam, cum deprecantibus amicissimis et ornatissimis viris aliquamdiu denegasset atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse sive divinitus sive aliqua coniectura vincerent ac sibi haberent, dum modo scirent eum, quem incolumem tanto opere cuperent, quandoque optimatum partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum; nam Caesari multos Marios inesse.

„I.3. Este îndeajuns de cunoscut că Sulla, după ce s-a opus ceva vreme rugămintilor bărbaților celor mai apropiați și strălucitori, iar aceia stăruiau cu mai multă îndârjire, învins în cele din urmă, a strigat, fie inspirat de zei, fie printr-o presupunere, că n-au decît să învingă și să și-l țină, numai să știe că acesta, pe care îl doresc nevătămat cu atâta patimă, va fi odată întru pierirea partidului optimaților, pe care ei înșiși îl apăraseră împreună cu el, căci în Caesar se află mai mulți Marius.”

Mai multe construcții infinitivale în stil indirect se întâlnesc în capitolul IX, unde sunt citate de Suetonius câteva surse care susțin ideea implicării lui Caesar, cu puțin timp înaintea asumării magistraturii edilitare, într-o conspirație pentru a reda consulatul lui Sulla și Autronius:

IX. Nec eo setius maiora mox in urbe molitus est; siquidem ante paucos dies quam aedilitatem iniret, venit in suspicionem conspirasse cum Marco Crasso consulari, item Publio Sulla et L. Autronio post designationem consulatus ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur, et trucidatis quos placitum esset, dictaturam Crassus invaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur constitutaque ad arbitrium re publica Sullae et Autronio consulatus restitueretur. 2. Meminerunt huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, Marcus Bibulus in edictis, C. Curio pater in orationibus. De hac significare videtur et Cicero in quadam ad Axiu epistula referens Caesarem in

consulatu confirmasse regnum, de quo aedilis cogitarat. Tanusius adicit Crassum paenitentia vel metu diem caedi destinatum non obisse et idcirco ne Caesarem quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedisse; convenisse autem Curio ait, ut togam de umero deiceret.

„IX. Și nu mai puțin de aceea a plănuit lucruri mai îndrăznețe la Roma; într-adevăr, cu puține zile înainte să-și înceapă magistratura de edil, a ajuns să fie suspectat că a conspirat, împreună cu fostul consul Marcus Crassus, de asemenea, împreună cu Publius Sulla și Lucius Autronius, condamnați pentru corupție electorală după ce fuseseră desemnați la consulat, să atace senatul la începutul anului și, ucigând după voie, Crassus să asume dictatura, Caesar însuși să fie declarat comandantul călăreților, iar consulatul să fie redat lui Sulla și Autronius, după ce statul ar fi fost organizat după bunul lor plac. 2. Amintesc despre această conspirație Tanusius Geminus în istoria sa, Marcus Bibulus în edicte, Caius Curio tatăl în discursuri. Despre această conspirație pare să indice și Cicero într-o scrisoare către Axius relatând că Caesar și-a consolidat în timpul consulatului puterea absolută la care se gândise în timp ce era edil. Tanusius adaugă că, fie din căință, fie din teamă, Crassus nu a apărut în ziua hotărâtă pentru masacru și că, din această pricină, nici Caesar nu a dat semnalul care fusese convenit să fie dat de el; iar Curio spune că se convenise ca Caesar să-și dea jos toga de pe umăr.”

Aceste autorități (locutorii 2, locutorii citați) sunt clar identificabile și identificate în text prin numele proprii plasate de Suetonius (locutorul 1, naratorul, biograful) la nominativ în cadrul discursului citant, fiind exact indicate și sursele în care sunt oferite de către aceștia informațiile privind conspirația: Tanusius Geminus în istoria sa, Marcus Bibulus în edicte, Caius Curio tatăl în discursuri și Cicero în scrisoarea către Axius. Biograful oferă precizări suplimentare referitor la datele furnizate de Cicero prin folosirea participiului *referens* ce introduce un scurt discurs indirect format din construcția acuzativ cu infinitiv *Caesarem in consulatu confirmasse regnum* și propoziția relativă *de quo aedilis cogitarat*, subordonată lui *regnum*. Suetonius dezvoltă apoi informațiile oferite de Tanusius prin utilizarea verbului *adicit* ce inserează un nou discurs indirect, puțin mai complex decât cel anterior, compus din două acuzative cu infinitiv coordonate copulativ prin *et* (*Crassum... diem... non obisse et ... ne Caesarem quidem signum... dedisse*), complementul direct *signum* din cea de-a doua infinitivală funcționând ca termen regent pentru o propoziție relativă. Urmează apoi, tot în vorbire indirectă, afirmația lui Curio inclusă în narațiune prin verbul *ait* ce introduce o infinitivală mai deosebită, deoarece subiectul construcției, care în infinitivalele anterioare fusese constituit din substantiv la cazul acuzativ (*Caesarem, Crassum, Caesarem*), este exprimat aici printr-o propoziție conectată prin *ut*, cu predicatul la modul conjunctiv (*ut togam de umero deiceret*); această subordonată poate îndeplini funcție de subiect datorită caracterului impersonal al predicatului infinitivalei, *convenisse*. De observat că toate verbele declarative folosite în cadrul discursului citant (i.e. discursul care citează) pentru a insera vorbirea indirectă sunt active, tranzitive (construcțiile infinitivale subordonate lor au, așadar, funcție de complement direct) și se află la timpul prezent, fiind folosit atât modul participiu, cât și indicativ, în timp ce

predicatele infinitivalelor sunt plasate la timpul perfect, marcând un raport temporal de anterioritate.

În același capitol IX, Suetonius menționează și o altă conspirație cezariană împotriva statului, care ar fi fost plănuită împreună cu tânărul Gnaeus Piso, indicându-i de data aceasta drept surse pe Curio, dar și pe M. Actorius Naso. Și aici informațiile sunt comunicate indirect, cu ajutorul a trei construcții infinitivale (*conspirasse eum; pactumque ut simul... ille, ipse... consurgerent* – subiectul construcției fiind constituit dintr-o subordonată introdusă prin *ut*, cu predicatul la conjunctiv; *destitutum utriusque consilium*), care însă nu mai sunt subordonate unui verb, precum anterior, ci substantivului *auctores*, funcția infinitivalelor fiind cea de atribut:

IX. 3. Idem Curio sed et M. Actorius Naso auctores sunt conspirasse eum etiam cum Gnaeo Pisone adolescente, cui ob suspicionem urbanae coniurationis provincia Hispania ultro extra ordinem data sit; pactumque ut simul foris ille, ipse Romae ad res novas consurgerent, per Ambranos et transpadanos; destitutum utriusque consilium morte Pisonis.

„IX.3. Însă același Curio și M. Actorius Naso sunt surse că acesta a conspirat și împreună cu tânărul Gnaeus Piso, căruia îi fusese acordată provincia Hispania fără a fi cerută și în afara ordinii stabilite, din cauza bănuielii de complot la Roma; și că s-a stabilit ca deodată acela în afara Romei, iar Caesar la Roma să provoace o revoluție, cu ajutorul ambranilor și al locuitorilor de dincolo de Pad; și că planul amândurora a fost abandonat din pricina morții lui Piso.”

Despre maniera lui Caesar de a exercita magistratura edilitară și raporturile sale cu Marcus Bibulus, colegul de edilitate, transmite Suetonius în capitolul X, ce relatează în stil indirect ironia lui Bibulus cu privire la relația dintre ei doi: pentru a insera *oratio obliqua* este folosit verbul *nec dissimularet*, căruia i se subordonează două construcții infinitivale cu funcție de complement direct: *evenisse sibi quod Polluci și suam munificentiam...Caesaris dici*. De remarcat că în cadrul primei infinitivale, subiectul este exprimat din nou printr-o propoziție subordonată, de data aceasta relativă, cu predicatul eliptic, dar ușor de completat, *quod Polluci evenisset*:

X. Venationes autem ludosque et cum collega et separatim edidit, quo factum est, ut communium quoque inpensarum solus gratiam caperet nec dissimularet collega eius Marcus Bibulus, evenisse sibi quod Polluci: ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta tantum Castoris vocaretur, ita suam Caesarisque munificentiam unius Caesaris dici.

„X. A organizat însă vânători și jocuri și împreună cu colegul său și singur, prin care a făcut să obțină doar el recunoștința unor cheltuieli comune și nici colegul său, Marcus Bibulus, nu trecea sub tăcere că i s-a întâmplat același lucru precum lui Pollux; că, după cum, de fapt, templul ridicat în for pentru frații gemeni este numit doar al lui Castor, tot astfel și dărnicia sa și a lui Caesar este numită doar a lui Caesar.”

Tot în stil indirect este comunicată de către Suetonius opinia lui Cato despre utilitatea planurilor optimaților de a folosi mijloace pecuniare consistente pentru a sprijini candidatura la consulat a lui Marcus Bibulus, care, odată ales consul, putea constitui un opozant al politicilor lui Caesar, după ce acesta din urmă se aliase cu celălalt candidat, Lucius Luceius. De observat că în acest pasaj acuzativul cu infinitiv (*eam largitionem e re publica fieri*) folosit pentru a raporta părerea lui Cato este subordonat lui *abnuente*, care este predicatul construcției ablativ absolut *ne Catone quidem abnuente*; locutorul citat, așadar, nu se mai află la nominativ, precum în situațiile anterioare, ci la ablativ, fiind subiectul ablativului absolut:

XIX. Qua cognita re optimates, quos metus ceperat nihil non ausurum eum in summo magistratu concordii et consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi, ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem e re publica fieri. „Acest lucru fiind cunoscut, optimații, pe care îi cuprinsese teama că acela, deținând magistratura supremă, va îndrăzni orice având un coleg cu aceleași gânduri și sentimente, l-au îndemnat pe Bibulus să promită aceeași sumă și foarte mulți au contribuit cu bani, nici măcar Cato netăgăduind că această dărnicie este în interesul statului.”

Deosebit de semnificativ în contextul analizei noastre este capitolul XXX, care examinează motivele războiului civil. Acest capitol este tratat în extenso în articolul lui Werner Müller, care, studiind citatele utilizate în *Divus Iulius*, face o ierarhizare a lor considerând că cele mai efective și importante ca intensitate sunt citările în versuri, urmate de citările în *oratio recta*, apoi de cele în *oratio obliqua*, pe care le consideră relativ neproductive, pe ultimul loc aflându-se citările impersonale.¹ Investigând maniera în care Suetonius folosește citările în paragrafele 2-7 ale acestui capitol, Werner Müller ajunge la concluzia că există o gradare crescândă a intensității citărilor, ultima poziție fiind ocupată de versuri, considerate cele mai eficiente dintre tipurile de citări, și propune următoarea schematizare a fragmentului: primul motiv, generozitatea și risipa lui Caesar, introdus printr-o citare impersonală, urmat de citare în vorbire indirectă a lui Pompei; al doilea motiv, acțiunile ilegale și pericolul pentru Caesar de a fi adus în fața judecății, deschis și el printr-o citare impersonală, succedată de o citare în vorbire directă a lui Asinius Pollio; al treilea motiv, *cupiditas regnandi*, prezentat de Suetonius ca motiv principal al războiului, prezentat iar prin citare impersonală și încheiat prin versuri.²

¹ „Eine Gliederung der Zitierweisen nach ihrer Intensität würde also folgende vier Formen ergeben: 1. Verszitate, 2. Zitate in oratio recta, 3. Zitate in oratio obliqua, 4. unpersönliche Zitate.” (Müller 1972, 96).

² „Es ergibt sich also für den Aufbau der Rubrik c. 30, 2-7 folgendes Schema: unpers. Zitat (leitet gleichzeitig die „Diskussion“ ein); Zitat in oratio obliqua (> I. *Verschwendung* (viermal vorbereitet)); unpers. Zitat; Zitat in oratio recta (> II. *Gericht* (achtmal vorbereitet)); unpers. Zitat; Zitat als Vers (> III. *cupiditas regnandi* (Grundmotiv des ganzen Werkes).” (Müller 1972, 108).

XXX.1. Verum neque senatu interveniente et adversariis negantibus ullam se de re publica facturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam, conventibusque peractis Ravennae substitit, bello vindicaturus si quid de tribunis plebis intercedentibus pro se gravius a senatu constitutum esset. 2. Et praetextum quidem illi civilium armorum hoc fuit; causas autem alias fuisse opinantur. Gnaeus Pompeius ita dictitabat, quod neque opera consummare, quae instituerat, neque populi expectationem, quam de adventu sui fecerat, privatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere voluisse. 3. Alii timuisse dicunt, ne eorum, quae primo consulatu adversus auspica legesque et intercessionem gessisset, rationem reddere cogeretur; cum M. Cato identidem nec sine iure iurando denuntiaret delaturum se nomen eius, simul ac primum exercitum dimisisset; cumque vulgo fore praedicarent, ut si privatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret. 4. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie caesos profligatosque adversarios prospicientem haec eum ad verbum dixisse referens: "Hoc voluerunt; tantis rebus gestis Gaius Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem." 5. Quidam putant captum imperii consuetudine pensatisque suis et inimicorum viribus usum occasione rapiendae dominationis, quam aetate prima concupisset. Quod existimasse videbatur et Cicero scribens de Officiis tertio libro semper Caesarem in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse convertit:

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
violandum est; aliis rebus pietatem colas.

„XXX. Însă deoarece senatul nu intervenea și adversarii săi declarau că nu vor încheia vreo înțelegere în privința statului, a trecut în Gallia citerior și, după ce a ținut sesiunile judiciare, s-a oprit la Ravenna, intenționând să recurgă la război dacă ar fi fost luată o decizie mai gravă de către senat cu privire la tribunii plebei care interveniseră în favoarea sa. 2. Și tocmai acesta a fost pentru Caesar pretextul războiului civil; se crede însă că altele au fost cauzele. Gnaeus Pompeius obișnuia, astfel, să spună că Caesar dorea să tulbure și să răstoarne toate, fiindcă nici nu putea să ducă la bun sfârșit lucrurile pe care le începuse și nici nu putea îndeplini prin propriile sale resurse așteptările poporului, pe care le crease cu privire la sosirea sa. 3. Alții spun că s-a temut să nu fie silit să dea socoteală de cele pe care le făcuse în timpul primului său consulat în ciuda auspiciilor și legilor și opoziției tribunilor; deoarece Marcus Cato declara același lucru, și chiar prin jurământ, că îl va pune sub acuzare îndată ce își va fi concediat armata; și deoarece se spunea deschis că, dacă s-ar întoarce ca simplu cetățean, se va întâmpla să-și pledeze cauza în fața judecătorilor înconjurat de soldați, asemenea lui Milo. 4. Asinius Pollio face acest lucru și mai plauzibil relatând că acesta, privindu-i pe adversarii săi căzuți sau doborâți în lupta de la Pharsalus, a spus exact aceste cuvinte: „Asta au vrut; eu, Caesar, deși am săvârșit atâtea fapte mărețe, aș fi fost condamnat, dacă nu aș fi cerut ajutor de la armată.” 5. Unii consideră că a fost cucerit de obișnuința puterii și că, după ce a cântărit puterile sale și ale dușmanilor săi, s-a folosit de oportunitatea de a pune stăpânire pe puterea absolută, pe care și-o dorise din tinerețe. Și Cicero pare să socotească același lucru, scriind în cartea de treia a lucrării sale *De officiis* că Caesar a avut întotdeauna pe buze versul lui Euripide, pe care Cicero însuși îl traduce astfel:

Căci, dacă dreptul trebuie necinstit, pentru a domni
să fie necinstit; în alte privințe, să onorezi pietatea.”

Textul foarte dens al acestui capitol, care constituie un amalgam de *oratio obliqua* și *oratio recta*, se deschide cu expunerea de către Suetonius a intențiilor lui Caesar de a recurge la război pentru a-i apăra pe tribunii plebei care îl susținuseră, ceea ce este considerat de către biograf doar un pretext (*praetextum*). Este inserat după aceea considerentul că opinia generală (*opinantur*) este că adevăratele motive ale războiului civil sunt altele. Imediat numit apoi este Gnaeus Pompeius, subiect al lui *dictitabat*, verbul la indicativ imperfect fiind folosit pentru a introduce în stil indirect infinitivala cu funcție de complement direct, *turbare omnia ac permiscere voluisse*; predicatul infinitivalei este la perfect *voluisse*, iar subiectul, care nu este exprimat, poate fi ușor înțeles din context: *Caesarem*. Cauza războiului civil (conform lui Pompeius) este exprimată sintactic prin propoziția cauzală *quod neque opera consummare... neque populi expectationem.... privatis opibus explere posset*, ce este subordonată celor două infinitive (*turbare ac permiscere*), complementele directe ale verbului *voluisse*. A doua cauză este inclusă în narațiune prin intermediul lui *alii dicunt*, verbul marcând trecerea înspre *oratio obliqua*, formată din acuzativul cu infinitiv în care lipsește subiectul: [*Caesarem*] *timuisse* și o completivă directă pe lângă acest *verbum timendi*, care este exprimată prin propoziția la modul conjunctiv conectată prin *ne* (*ne eorum...rationem reddere*) și care clarifică cauza temerii. Acest al doilea motiv este întărit prin menționarea declarației lui Marcus Cato în vorbire indirectă (*M. Cato... denuntiaret delaturum se nomen eius* – predicatul acuzativului cu infinitiv este la timpul viitor) și a spuselor care circulau în rândul opiniei publice (*vulgo fore praedicarent, ut....* – după *praedicarent* urmează o infinitivală în stil indirect, al cărei predicat se află tot la infinitiv viitor *fore* și al cărei subiect este exprimat printr-o propoziție cu predicatul la conjunctiv, conectată prin *ut*: *ut... Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret*). Autorul raportează apoi, pentru a-și întări spusele, aserțiunea lui Asinius Pollio privind cuvintele rostite de Caesar după bătălia de la Pharsalus. Acest ultim pasaj este extrem de interesant deoarece cuvintele cezariene, restituite în *oratio recta* (*“Hoc voluerunt; tantis rebus gestis Gaius Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.”*), sunt inserate în cadrul unei *oratio obliqua* – după cum se poate observa din prezența completivei directe infinitivale subordonate lui *referens*: *haec eum ad verbum dixisse* – și sunt o explicitare a lui *haec*, de care depind semantic; acest pronume demonstrativ este complement direct în acuzativul cu infinitiv și subordonat lui *dixisse*. În această situație de vorbire directă încastrată în vorbire indirectă se pot identifica trei locutori: Suetonius (locutor 1/ narator) – Asinius Pollio (locutor 2/ sursă) – Caesar (locutor 3/ locutorul de facto, subiectul biografiei). Vorbele lui Caesar sunt, astfel, relatate în vorbire directă prin mijlocirea lui Pollio, fiind păstrate probabil într-una din lucrările acestuia, introducerea acestor cuvinte în narațiune făcându-se prin intermediul vorbirii indirecte. O ultimă cauză, obișnuința puterii, este inserată de biograf prin indefinitul *quidam putant*, verbul *putant* fiind termen regent pentru două infinitivale în vorbire indirectă din ale căror predicate la infinitiv perfect

pasiv se păstrează doar participiile *captum [esse]* și *usum [esse]*; subiectul infinitivalelor, *Caesarem* sau *eum*, nu este exprimat. Această cauză este apoi întărită prin recurgerea la autoritatea lui Cicero; informația oferită de Cicero este transmisă în stil indirect: *Cicero scribens... semper Caesarem in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse convertit*, dar după *convertit* urmează citarea versurilor în stil direct: *Nam si violandum... colas*. Și de această dată versurile sunt, așadar, redată în *oratio recta* și înglobate într-un discurs indirect situat la un nivel superior. Citarea directă a versurilor este de așteptat ținând cont de modificările care ar apărea la trecerea acestora în vorbire indirectă și care ar duce la pierderea caracterului versificat.

Intimitatea lui Caesar cu Nicomedes, regele Bithyniei, menționată pe scurt în capitolul II drept *rumor* („zvon”), este tratată pe larg în capitolul XLIX, textul fiind interesant și din cauza verbelor folosite pentru a insera primele enunțurile relatate: *omitto, praetereo, missa*; astfel, sub pretextul trecerii sub tăcere, Suetonius relatează amănunțit părerile critice, atacurile, insultele, versurile licențioase la adresa lui Caesar:

XLIX. Omitto Calvi Licini notissimos versus:

Bithynia quicquid

et pedicator Caesaris umquam habuit.

Praetereo actiones Dolabellae et Curionis patris, in quibus eum Dolabella “paelicem reginae, spondam interiorem regiae lecticae,” at Curio “stabulum Nicomedis et Bithynicum fornicem” dicunt. 2. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit: collegam suum Bithynicam reginam, eique antea regem fuisse cordi, nunc esse regnum. ... 3. Cicero vero non contentus in quibusdam epistulis scripsisse a satellitibus eum in cubiculum regium eductum in aureo lecto veste purpurea decubuisse floremque aetatis a Venere orti in Bithynia contaminatum, quondam etiam in senatu defendenti ei Nysae causam, filiae Nicomedis, beneficiaque regis in se commemoranti: “Remove,” inquit, “istaec, oro te, quando notum est, et quid ille tibi et quid illi tute dederis.” 4. Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt, etiam illud vulgatissimum pronuntiaverunt:

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem:

Ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias,

Nicomedes non triumphat qui subegit Caesarem.

„XLIX. Las deoparte versurile foarte cunoscute ale lui Licinius Calvus: orice Bithynia / și iubitul pederast al lui Caesar a avut vreodată. Trec peste discursurile împotriva sa ale lui Dolabella și Curio tatăl, în care Dolabella îl numește „rivala reginei, concubina dinăuntru lecticii regale”, iar Curio „bordelul lui Nicomedes și lupanarul Bithyniei”. 2. Las la o parte și edictele lui Bibulus, în care a anunțat că colegul său este regina Bithyniei și că acestuia mai înainte i-a fost drag un rege, iar acum regalitatea. (...) 3. Cicero însă nu s-a mulțumit că a scris în câteva epistole că Caesar, dus în dormitorul regelui de însoțitori, s-a culcat pe un pat de aur cu o cuvertură de purpură și că cel născut din Venus a fost deflorat în Bithynia, i-a mai și zis lui Caesar, în timp ce acesta apăra la

un moment dat în senat cauza Nysei, fiica lui Nicomedes, și amintea binefacerile regelui față de el: „Lasă astea, rogu-te, fiindcă se știe și ce ți-a dat acela și ce i-ai dat tu.” 4. În sfârșit, în timpul triumfului gallic, soldații săi, printre celelalte cântece, precum cântă în glumă cei ce urmează carul triumfal, au strigat și acel foarte cunoscut cântec:

Caesar a supus Galliile, iar Nicomedes pe Caesar;
Iată, acum triumfă Caesar care a supus Galliile,
Nu triumfă Nicomedes care l-a supus pe Caesar.”

Pe lângă infinitivalele în vorbire indirectă, subordonate lui *proscripsit*, ce redau conținutul edictelor lui Bibulus, de interes pentru cercetarea noastră este mai ales maniera în care Suetonius alege să raporteze vorbele lui Cicero: astfel, cuvintele din epistole sunt transmise în stil indirect, prin două construcții acuzativ cu infinitiv (*eum... decubuisse floremque... contaminatum [esse]*) subordonate verbului *scripsisse*, în timp ce intervenția sa din senat este relatată în stil direct, marcat prin folosirea verbului *inquit* la nivelul discursului citant. Precum era de așteptat, versurile indecente strigate de militari în timpul procesiunii triumfale se găsesc în *oratio recta*.

După cum am indicat deja, locutorul 2 se află, de obicei, în poziție de subiect în cadrul discursului citant, precum în majoritatea exemplelor anterioare: astfel, puțin mai sus, în XLIX.4, locutorul citat, soldații care rostesc versurile picante, se află în cadrul textului în poziție de subiect (*milites*), în timp ce în LI, într-un context similar, Suetonius folosește ablativul (*a militibus*) cu funcție de complement de agent, versurile rostite de aceștia fiind în discurs direct și depind semantic de *disticho*:

LI. ... vel hoc disticho apparet iactato aequae a militibus per Gallicum triumphum:
Urbani, servate uxores: moechum calvom adducimus....

„LI. ... precum se vede clar din acest distih de asemenea strigat de soldați în timpul triumfului gallic:

Orășeni, păziți-vă nevestele: aducem un desfrânat chel....”

Sunt atestate în *Divus Iulius* și situații mai speciale, în care un discurs indirect nu mai este introdus printr-un verb, ci printr-un substantiv, precum am semnalat deja în IX.3 privitor la folosirea lui *auctores* în acel fragment. În cele trei exemple de mai jos, substantivele *opinio*, *fama*, *suspicio* sunt utilizate pentru a indica și insera *oratio obliqua*, infinitivalele din discursul indirect având, astfel, funcție atributivă. Prin sensul lor lexical, substantivele indică tipul de informație încorporat de biograf în narațiunea sa, păreri, zvonuri, suspiciuni, în timp ce sursa rămâne nedefinită:

L. Pronum et sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasque et illustres feminas corrupisse

„L. Există părerea generală că a fost înclinat spre plăceri și cheltuitor și că a sedus mai multe femei ilustre”

În ambele infinitivale (*pronom et sumptuosum in libidines fuisse plurimasque et illustres feminas corrupisse*) lipsește subiectul, *Caesarem* sau *eum*, facil de dedus din context. În ceea ce privește funcția acestora, am considerat, după cum se poate vedea și din traducere, că *est* este predicativ în această situație, infinitivalele subordonându-se lui *opinio* și având funcție atributivă. Dacă însă *est* este considerat verb copulativ, construcțiile infinitivale devin nume predicative: „Părerea generală este că fost înclinat spre plăceri și cheltuitor și că a sedus mai multe femei ilustre.”

LXXIX.3. Quin etiam varia fama percrebruit migraturum Alexandream vel Ilium ... proximo autem senatu Lucium Cottam quindecimvirum sententiam dicturum, ut Caesar rex appellaretur.

„LXXIX.3. Ba chiar s-au răspândit zvonuri diferite că avea de gând să plece la Ilium sau la Alexandria..., pe de altă parte că la următoarea întâlnire a senatului Lucius Cotta urma să anunțe propunerea quindecimvirilor ca Caesar să fie numit rege....”

LXXXVI. Suspicionem Caesar quibusdam suorum reliquit neque voluisse se diutius vivere neque curasse quod valitudine minus prospera uteretur, ideoque et quae religiones monerent et quae renuntiarent amici neglexisse.

„LXXXVI. Caesar a lăsat unora dintre ai săi bănuiala că nu a dorit să trăiască mai mult și că nu și-a luat precauții fiindcă avea o stare de sănătate proastă și că de aceea a trecut cu vederea și cele de care îl avertizau semnele divine și cele pe care i le anunțau prietenii.”

În penultimul exemplu, cele două infinitive în *oratio obliqua*, cu rol de atribut fiind subordonate lui *fama*, au predicatul la infinitiv viitor: *migraturum [esse]*, *dicturum [esse]*; subiectele construcțiilor sunt diferite, primul rămânând neexprimat (*Caesarem* sau *eum*), al doilea fiind exprimat prin numele propriu *Lucium Cottam*. În ultimul citat, sunt subordonate lui *suspicionem* trei infinitivale: *neque voluisse se... neque curasse...ideoque neglexisse*, toate având același subiect, pronumele reflexiv *se*, introdus de Suetonius după primul infinitiv. O situație aparent diferită, dar similară, de fapt, celor tocmai prezentate, se întâlnește la începutul capitoului LIII, unde, la o primă vedere, acuzativul cu infinitiv pare să aibă funcția de subiect al lui *est*: *Marci Catonis est... Caesaremsobrium accessisse*. De fapt, situația devine mult mai clară, după cum se poate vedea din traducerea oferită, dacă subînțelegem un substantiv, precum *sententia* sau *verbum*, cu rol de subiect al lui *est*, acuzativul cu infinitiv având rol de atribut pe lângă acest substantiv neexprimat în text, dar facil deductibil din context. De remarcat, de asemenea, că locutorul 2, locutorul citat se află la cazul genitiv *Marci Catonis*:

LIII. Vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt. Marci Catonis est: unum ex omnibus Caesarem ad evertendam rem publicam sobrium accessisse.

„LIII. Nici măcar dușmanii nu au negat că a fost cumpătat la vin. Există spusa lui Marcus Cato că Caesar singur dintre toți s-a apucat nebăut să răstoarne statul.”

Concluzii

La nivel sintactic: Numeroasele citări în vorbire indirectă conduc la întrebuințarea repetată a construcției acuzativ cu infinitiv, cu funcție de complement direct, subordonată mai ales unui *verbum dicendi*, dar și unui *verbum putandi* sau *scribendi* (*adicit, ait, dictitabat, dicunt, putant, referens, scribens, proscripsit*). Mai rar atestate sunt construcțiile infinitivale în *oratio obliqua* subordonate unui substantiv (*opinio, fama, suspicionem*), ce îndeplinesc în aceste situații funcție de atribut. Citarea în vorbire directă este folosită mai ales în cazul versurilor, dar și pentru a reda fragmente din lucrări; pentru a marca apariția unui enunț în *oratio recta* sunt întrebuințate verbe (*inquit*), pronume (*haec, illud*) sau substantive (*versus*). De cele mai multe ori, locutorul citat (locutorul 2) este indicat în discursul citant printr-un nominativ, dar se poate întâlni utilizat și cazul genitiv, acuzativ sau ablativ.

La nivel stilistic: Numărul mare de pasaje în discurs raportat produce uneori un text dificil de înțeles, complex și concentrat, redactat într-un stil neomogen și abrupt.

La nivelul conținutului: Utilizarea frecventă a discursului raportat îi permite biografului să includă și să îndeplinească în narațiune gânduri, idei, aprecieri, păreri, suspiciuni, ironii, atacuri ale altora la adresa lui Caesar, Suetonius conferind impresia de veracitate a relatării și oferindu-le cititorilor săi libertatea de alegere privitor la interpretarea faptelor relatate. Această paletă largă de intervenții ale altora (apropiați, dușmani, scriitori, oameni politici, militari, oameni simpli, contemporani anonimi) în biografia lui Caesar creează un portret al dictatorului complex, cu multe fațete, divers, viu și bogat colorat de opiniile altor personaje.

Referințe bibliografice

Surse primare

- Cornelius Nepos. 1929. *On Great Generals. On Historians*. With an English translation by J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 467. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Suetonius. 1913. *Lives of the Caesars*. Volume I. With an English translation by J. C. Rolfe. Introduction by K. R. Bradley. Loeb Classical Library 31. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Suetonius. 1998. *Viețile celor doisprezece Cezari*. Traducere din limba latină, prefață și anexe Gheorghe Ceaușescu. București: RAO International Publishing Company S.A.
- Suetonius. 2000. *Lives of the Caesars*. Translated with an Introduction and Notes by Catharine Edwards. Oxford: Oxford University Press.
- Suetonius Tranquillus, Caius. 2003. *Opera. Vol. I. De vita Caesarum libri VIII*. Recensuit Maximilian Ihm. München; Leipzig: K. G. Saur.
- Suetonius. 2007. *The Twelve Caesars*. Translated by Robert Graves. Revised with an Introduction and Notes by J. B. Rives. London: Penguin Books.

Referințe secundare

- Bălășoiu, Cezar. 2004. *Discursul raportat în textele dialectale românești*. București: Editura Universității din București.

- Cizek, Eugen. 1977. *Structures et idéologie dans «Les vies des douze Césars» de Suétone*. București: Editura Academiei; Paris: Les Belles Lettres.
- Cizek, Eugen. 2003. *Suetoniu, Florus și alți prozatori*, in „Istoria literaturii latine”, volumul II. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Grupul editorial Corint, p. 233-256.
- Gascou, Jacques. 1984. *Suétone historien*. Roma: École française de Rome.
- Müller, Werner. 1972. *Sueton und seine Zitierweise im „Divus Iulius“*, in „Symbolae Osloenses”, 47.1, p. 95–108.
- Power, Tristan. 2014. *Introduction: The Originality of Suetonius*, in „Suetonius the Biographer. Studies in Roman Lives”. Edited by Tristan Power and Roy K. Gibson. Oxford; New York: Oxford University Press, p. 1-18.
- Townend, G. B. 1967. *Suetonius and his Influence*, in „Latin Biography”. Edited by T. A. Dorey. New York: Basic Books, p. 79-111.
- Townend, G. B. 1982. *Introduction*, in „Suetonius. Divus Julius”. Edited with commentary by H. E. Butler, M. Cary, with new introduction, bibliography and additional notes by G.B. Townend. Bristol: Bristol Classical Press, p. VII-XVI.

Webografie

- Charles, Lise, Fleck, Frédérique, Sznajder, Lyliane. 2020. *Les formes de discours rapporté: repérage et interprétations*, in „Lalies”, 40, p. 33-42. <https://journals.openedition.org/lalies/307>, ultima accesare 11.XI.2024.